

ÖZET VE DEĞERLENDİRME

BÖLÜM

7

BÖLÜM 7: ÖZET VE DEĞERLENDİRME

Türkiye potansiyeli çok büyük bir ülkedir. Öyle ki, yeni şekillenen dünya düzeninde Türkiye'nin insanı, coğrafyası ve kültürel birikimiyle 21. asrın şekillenmesinde önemli rol oynaması gerekir. Dünya üzerinde oluşmakta olan yeni düzen Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye 21. yüzyılın parlayan yıldızlarından biri olabilir ve olması gerekir. Türkiye'nin 21. yüzyıldaki gelişmeleri etkileyen bir ülke olabilmesi için ekonomik bakımdan kuvvetli olması gerekmektedir. Ne yazık ki, özellikle son yıllarda izlenen IMF güdümlü ve deneşimli, ulusal olmayan ekonomi politikaları nedeniyle, Türkiye kendi sorunlarıyla uğraşan, çoğu yapay olan bu sorunlarda sağladığı şüphe götürür başarılarla yetinmek zorunda kalan bir ülke durumundadır.

Yeni Dünya Düzeni: Günümüzde dünya üzerinde yeni bir ekonomik düzen oluşmaktadır. Bu düzen 2000 yılından bu yana oldukça belirgin hale gelmiştir. Başlangıçta bu düzenin tüm ülkelere, özellikle de kalkınmakta olan ülkelere hizmet edeceği savunulmuştur. Oysa yıllar geçip düzen yerleştikçe dünya üzerinde fakir ve zengin arasındaki uçurum giderek genişlemektedir. Daha da ilginç olanı, eskiden güney ve kuzey ayırımı fakir ülkeleri ve zengin ülkeleri tanımlamaktaydı. Bugün tüm ülkeler içinde fakir ve zengin arasındaki uçurum genişlemektedir. Dünyanın en zengin ülkesi olarak kabul edilen ABD'de sefalet içinde yaşayanların sayısı giderek artmaktadır.

Dünya üzerindeki gelişmeler, firmaları ulusal firmalar olmaktan uzaklaştırmakta ve uluslararası, hatta uluslararası firmalar haline dönüştürmektedir. Bu açıdan bakıldığında da, zaman zaman firmaların başarılarıyla ülke ekonomisinin başarısı farklı olabilmektedir.

Esasında yeni dünya düzeni ülkeler için yeni fırsat ve tehlikeler yaratmaktadır. Ülkeler sistemi çözüp doğru stratejiler saptayabildikleri takdirde fırsatlardan yararlanıp kendilerini tehlikelerden koruyabilir ve yeni dünya düzeninin nimetlerinden yararlanabilirler. Kanımızca, yeni dünya düzeni içinde Türkiye'nin potansiyeli çok yüksektir. Türkiye sömürmeden, kendini sömürmeden yeni dünya düzeninin imkanlarından yararlanabilir.

Cumhuriyetin Kuruluşundan 2000 Yılına Kadar Türkiye Ekonomisi: Türkiye Cumhuriyet döneminde çok önemli bir gelişme kaydetmiştir. Bugün Türkiye çok yetenekli insan sermayesine, yöneticilere ve teknik kadrolara sahiptir. 1990 sonrası hızla kurulmaya çalışılan yeni dünya düzeni, Türkiye için çok değerli imkanlar yaratmıştır. Türkiye Doğu, Batı, Güney ve Kuzey eksenlerinde işbirliği ve kalkınmanın katalizörü olabilecek kültür yapısına ve deneyimlere sahiptir.

Türkiye 1980-1989 arasında, yüksek dozlarda vergi iadelerine başvurma, kurları fiyat artışlarının üzerinde arttırma ve işçi ücretlerini düşürme gibi zorlama yöntemlerle de olsa, ekonomisini dünya ekonomisi ile bütünleştirme yolunda önemli mesafeler kaydetmiştir. Ancak, bu zorlama tedbirler ileride yaşanacak olan istikrarsızlıkların da nedeni olmuştur. Türkiye 1989'dan bu yana enflasyonla ve denge bozukluklarının yarattığı sorunlarla boğuşmaktadır: Vizyonunu kaybeden Türkiye, potansiyelini değerlendirememekte, kendi yarattığı veya yabancıların telkin ettiği sorunlarla uğraşmaktadır. Türkiye öz güvenini kaybetmiş, Avrupa Birliği'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği olmadan ekonomisini rayına koyamayacağına inanmıştır.

21. yüzyılın başında Türkiye, Cumhuriyet döneminde olduğu gibi Kuvâyi Milliye ruhu ve kalkınma şevkine muhtaçtır. Türkiye 21. yüzyılda yeni dünya düzeninin oluşmasında çok önemli rol oynayabilir. Yeni dünya düzeninin oluşmasında Türkiye'nin aktif bir rol oynaması sadece bir fırsatı değil aynı zamanda sorumluluğudur. Türkiye 21. yüzyıl için vizyon, hedef ve stratejilerini oluştururken, kendi gücünü ve potansiyellerini kullanarak yeni dünya düzeninin mimarlarından biri olmaya talip olmalıdır. Çünkü Türkiye'nin yeterli kadroları, bilgi birikimi ve iyi geleceklere özlem duyan insanları vardır. Gerekli olan Türkiye'nin seçimini doğru yapması, doğru stratejilere yönelmesidir.

2000 Yılı Ekonomi Programı ve 2001 Krizi: 2001 yılı krizi ekonomi üzerinde önemli boyutlarda tahribat yapmıştır. Türkiye'de kişi başına milli gelir neredeyse 1992 yılının düzeyine gerilemiştir. Türkiye'nin milli geliri, 1980-1998 döneminde yılda ortalama yüzde 5 oranında büyümüştü. 1994 yılında yaşanan ve yüzde 6.1 gelir kaybı ile sonuçlanan ekonomik kriz, 1998 yılına kadar telafi edilebilmişti. 2001 yılı krizinin gelir kaybı yüzde 9,5 oldu; bu gelir kaybının telafisi de çok zorlaştı.

2001 krizinin esas tahribatı milli gelir kaybından da büyüktü. Türkiye kendisini 21. yüzyıla hazırlaması gereken bir dönemde çok büyük zaman kaybı yaşadı.

2001 yılı krizi yaşanmaması gereken bir krizdi. 1994 yılı krizinden ders alınsaydı 2001 yılı krizi yaşanmazdı. 1994 krizinin zeminini hazırlayan faktörler aynen 2001 yılı krizinin zeminini de hazırlamıştır. 2001 yılı krizini hazırlayan 2000 yılında uygulamaya konan istikrar paketiydi. IMF yönlendirmesiyle hazırlanan 2000 yılı istikrar paketi geniş katılımı tartışılırdı, üzerinde gerekli düzeltmeler yapılırdı 2001 krizi yaşanmazdı. Esasında, Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2023 vizyonu ve Türkiye'nin potansiyelleri göz önünde tutularak geniş katılımı bir ulusal plan hazırlansaydı, Türkiye 21. yüzyıla çok güçlü bir başlangıç yapabilirdi.

2000 yılı uygulamaya konan istikrar paketi riskli ve çok yüksek maliyetli bir plandı. Kurlar çıpa olarak kullanıldığında, enflasyon yeterli hızla aşağı çekilme-

diğinde TL aşırı değerlenecek, bu dış ödemeler dengesini altüst edecek, istihdam kaybına neden olacak, yabancı paranın Türkiye’de aşırı kazanç sağlamasına neden olacak, Türkiye’yi borç batağına sokacaktı. Bu çok önemli bir ihtimaldi. Kur çıpası kullanımında enflasyonun gerekli hızla düşürülememesi yaygın görülen bir olgu idi.

Bütün bunlardan daha önemli olanı, Türkiye’nin 2001 yılı krizini, bu krizin neden ve sonuçlarını da iyi inceleyip ders almamasıdır. Bugün, 2001 krizi sonrasında da Türkiye, çok benzer sonuçlar yaratacak olan bir IMF reçetesi uygulamaktadır. Bugün sadakatle uygulanan IMF reçeteleri de TL’yi aşırı değerlendirmekte, dış ticaret açıklarını ve cari işlem açıklarını görülmemiş düzeylerde arttırmakta, Türkiye’yi borç batağına batırmakta ve riskleri arttırmaktadır.

2001 Krizinden Günümüze Türkiye Ekonomisi: Türkiye 2001 krizinden sonra IMF reçetelerini aynen uygulamaya devam etmiştir. 2001 krizi sonrası başarılar ve başarısızlıklarla dolu bir dönemdir. Bu başarı ve başarısızlıkları değerlendirmek kolay değildir. Çünkü, Türkiye’nin başarabileceği ve başaramayacağı şeyler, hedef olarak benimsediği şeyler, IMF’in oluşan yeni dünya düzeninde Türkiye için biçtiği görevler ve ulaşması gereken sonuçlar farklı farklı olabilir.

Türkiye’nin çok büyük bir potansiyeli olduğuna, kendi gücüyle çok büyük başarılar elde edebileceğine inandığımız takdirde, elde edilen sonuçların başarısızlık yönleri ağır basabilir. Kimileri ise, Türkiye’nin IMF olmadan ekonomisini düzeltemeyeceğine, Avrupa Birliği olmadan medenileşemeyeceğine inanmaktadır. Onlar için alınan sonuçlar çok başarılı sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Devlet Planlama Teşkilatının 2023 yılı vizyonu ile hazırladığı planlar Türkiye’yi 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında saygın bir konumda görmektedir. Bu açıdan bakıldığında da elde edilen sonuçlar altında Türkiye’nin teknoloji ve insana gerekli yatırımlar yapıp yapmadığı tartışılmalıdır. Öbür yandan, IMF açısından bakıldığında, Türkiye, IMF’in en önemli müşterisi olarak bulunduğu konumu çok tatminkar olabilir.

Bir özetleme yapacak olursak, 2001 krizinden bu yana Türkiye işsizlik, özellikle de eğitilmiş insanları arasında işsizlik sorununu çözememiş, çok önemli ve kâr eden kuruluşlarını satmış, dışarıya borçları artmış, ekonomisinde fiyat dengelerini oluşturamadığından sıcak paraya çok büyük kazançlar sağlamış bir ülkedir. Ancak, Türkiye bu dönemde ürettiğinden çok fazlasını tükettiğinden sorunlarının boyutlarını kavramakta güçlük çekmektedir.

İleriye Bakış ve Program Önerileri: Türkiye gerçekten de potansiyeli yüksek bir ülke. Bu potansiyel, Anadolu’nun stratejik konumu, kültürü ve dinamik insan yapısından kaynaklanmaktadır. Anadolu, binlerce yıl, pek çok medeniyetin

bir potada kaynaşıp iyiyi ve güzeli arındırıp günümüze taşıyan bir yerdir. Anadolu Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında, fakir ve zengin toplumlar arasında, kalkınmış ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasında, liberal ülkelerle güdümlü ülkeler arasında ve tüm yaygın dinler arasında çok etkin bir köprüdür. Türkiye, yeni dünya düzeninin bir uzlaşma düzeni olması, hatta ondan da ileri farklılıkların yarattığı bir zenginliğe kavuşması için çaba gösterebilir ve göstermelidir.

Türkiye'nin vizyonu, 21. yüzyıldaki gelişmeleri izleyen bir ülke değil, bu gelişmeleri yönlendiren bir ülke olmak, 21. yüzyılın oyuncularından biri değil, mimarlarından biri olmaktır. Bu vizyon altında Türkiye, bölgesinde çok önemli bir ekonomi, sosyal ve siyasi güç olmayı hedeflemelidir. Bu da Türkiye'nin tek yönlü, Avrupa Birliği odaklı bir strateji değil, dört yönlü bir strateji uygulamasını gerektirmektedir. Bu dört yön, Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türk Cumhuriyetleri ve İslam Konferansı Teşkilatı'dır. Türkiye bu dört yön üzerinde hiçbir ülke veya toplulukla, diğer yöndeki ilişkilerine zarar verecek bir ilişkiye girmemelidir. Bunun aksine, Türkiye'nin bu dört yön üzerinde herhangi bir ülke veya toplulukla geliştireceği ilişki, onun diğer yönlerdeki stratejik konumunu güçlendirmelidir. Türkiye'nin temel ekonomik stratejisi ise, borç alan, borç arayan ülke değil, borç ödeyen ülke olmak olmalıdır.

Türkiye'nin oluşturması gereken program tüm kesimlerin güvenini ve desteğini kazanmış ulusal ve ekonomik bağımsızlığa dayalı bir program olmalıdır. Bu da program oluşturulmasında her kesimin görüşlerinden yararlanmayı gerektirir. Programın olmazsa olmaz ilkeleri şunlar olabilir:

- ◇ Program bir atılım programı olmalıdır
- ◇ Program yabancı kaynaklara bağlı olmayan, kendi kaynaklarını kendi üreten bir program olmalıdır
- ◇ Program ulusal uzlaşmaya dayalı bir program olmalıdır
- ◇ Program külfeti ve nimeti paylaştıran bir program olmalıdır
- ◇ Program fiyatlar arası dengelerin kurulmasından yararlanan bir program olmalıdır
- ◇ Program geleceği ipotek altına almamalıdır

Bu ilkelere uygun hazırlanan programın gerektirdiği reformlar ise şu şekilde belirtilebilir:

- ◇ Özel Sektör Reformu
- ◇ Kamu Sektörü Reformu
- ◇ Mali Sektör Reformu
- ◇ Vergi Reformu

Türkiye zaman kaybetmeden, peşin hükümsüz, yaygın bir katılımı ulusal vizyon, misyon ve stratejisini tartışmalı ve şekillendirmelidir. Bu vizyon, misyon ve strateji altında DPT tarafından hazırlanacak program önerileri, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından ulusal uzlaşma altında ulusal programlara dönüştürülmelidir.

Uygulanması Gereken Politikalar: Yukarıda önerdiğimiz türden bir programı başlatabilmek için Türkiye'nin vakit kaybetmeden bazı politikaları uygulamaya koyması gerekmektedir. Bu politikalar Türkiye'yi içinde bulunduğu "yüksek faiz düşük kur" sarmalından kurtaracak, az da olsa olası bir krizi önleyecek ve Türkiye'nin muhtaç olduğu ekonomik programları uygulamasına zemin hazırlayacaktır. Türkiye'de cari açıkları ve dış borçları azaltıcı politikalara ihtiyacı mevcut programı destekleyenlerce de bilinmektedir. Maalesef, bugün Türkiye bir seçim atmosferine girdiğinden bu tür politikaları uygulamaya koyamamaktadır. Bir önceki bölümde bilgisayar ortamında geliştirilmiş basit bir model çerçevesinde çeşitli senaryolar altında alınabilecek sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonunda vardığımız sonuçlar şöyle özetlenebilir:

◇ Türkiye ekonomisi mevcut IMF destekli ve denetimli programla kendisini 21. yüzyıla hazırlayamaz. IMF destekli ve denetimli programın Türkiye ekonomisine maliyeti çok yüksektir. Program aynı şekilde uygulandığında Türkiye'nin kriz riski daha da artacaktır. Doğabilecek kriz, bugün uygulanmakta olan programdan yarar sağlayanları da çok zor durumlara sokacaktır.

◇ Türkiye hem uygulamakta olduğu programların maliyetini azaltmak, hem de doğabilecek bir krizi önlemek için gerekli tedbirleri almak zorundadır.

◇ Alınması gereken tedbirlerin başında aşırı ucuzlanmış olan dövizin pahalılaştırılması gelmektedir. Aşırı ucuzlanmış döviz Türkiye'yi üretmeden, ailenin gümüşünü satarak, borçlanarak tüketen bir ülke haline sokmuştur.

◇ Türkiye iyi bir enflasyon, faiz, ücret ve kur hedeflemesiyle "yüksek faiz düşük kur" sarmalını kırarak ekonomisini sürdürülebilir bir atılım içine sokabilir. Yukarıda incelediğimiz senaryolar bunu göstermektedir.

Son Söz: Türkiye 21. yüzyılın parlayan yıldızlarından biri olabilir. Bunun için Türkiye kendisine giydirilen programları değil, yeni bir "Kuvâyî Milliye" ruhu ile, kendi hazırladığı programları izlemek zorundadır. Bugün Türkiye yapay ve ya kendisine telkin edilen problemlerle boğuşmakta 21. yüzyıl perspektifini kaybetmektedir. Türkiye 21. yüzyılda başarılı olmanın tüm gereklerine sahip veya bu gerekleri oluşturabilecek bir ülkedir. Atatürk'ün dediği gibi, Türkiye öğrenmeli, çalışmalı ve güvenmelidir.

Türkiye 21. yüzyıl ortamında potansiyeli çok yüksek bir ülkedir. Türkiye yabancıların desteğine değil kendisine güvenmeye muhtaçtır. Kendi gücü ve imkanlarıyla Türkiye çok şeyler başaracaktır. 21. yüzyılda Türkiye, yeni dünya düzeninde çok saygın bir konum elde edecek birikime ve yeteneklere sahiptir. Cumhuriyet kurulduğunda nüfusu 12,6 milyon, kişi başına milli geliri sadece, 2006 fiyatlarıyla 663 YTL düzeylerinde olan Türkiye, savaştan yeni çıkmış, yorgun ve bitkin insanıyla, kendi ihtiyaçlarına uygun plan ve programlarla ekonomik mucizeler yaratmıştır. Bu mucizeleri yaratan Atatürk'ün aşılacağı kendine güven ve "Kuvâyi Milliye" ruhudur. Bugün, 2006 yılı sonunda Türkiye'nin nüfusu 72 milyona, kişi başına milli geliri 2006 fiyatlarıyla 7.846 YTL'ye yükselmiştir. Türkiye tüm ülkelerin gıptayla izlediği, çok güçlü, fedakarlık yaparak mutlu olan, önemli bir çoğunluğu iyi eğitilmiş insan gücüne sahiptir. Ne yazık ki yoğun yürütülen kampanyalar sonucunda Türk halkı kendi sorunlarını kendi çözemeyeceğine inandırılmış, ABD ve AB'den medet umar hale getirilmiştir.

Türkiye'de bir kesim, dünyanın en zengin ülkelerinde bile az görülen türden, israfa dayalı bir yaşam sürdürürken, 10 milyonu aşkın bir kesim çok ilkel bir ortamda, çok az imkanlarla hayat mücadelesi vermektedir. Gelir dağılımı bozukluğu ve yaygın işsizlik, sosyal düzeni sarsar hale gelmiştir. Yaratılan çarpıklıkların neden olduğu politik sorunlar giderek büyümektedir.

Gerekli olan, Atatürk'ün "Türk Öğün, Çalış, Güven" sloganında belirttiği gibi, yeniden "Kuvâyi Milliye" ruhunun yaratılmasıdır. Bu ruhla Türkiye, kısa bir dönemde, kendi plan ve programlarıyla dünya üzerinde hak ettiği konumu elde edecektir.

Bu kitap Türkiye'nin başarı ve başarısızlıklarını incelemekte, 21. yüzyılın eşliğinde imkan ve potansiyelini değerlendirmekte ve çıkış yolları önermektedir. Amaç, herkesin katılımıyla bir ulusal plan çerçevesinde buluşmak, şevkle 21. yüzyılda Türkiye'yi hakkettiği konuma taşımaktır.